

( )

»

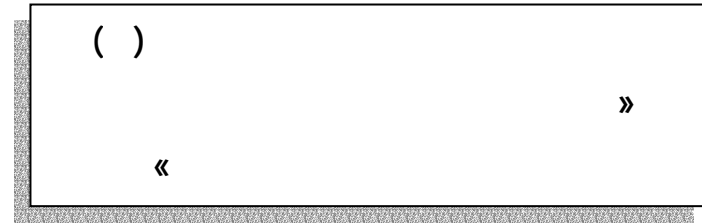
«

:

:

:

مقدمه	۱
۱. جایگاه قانونی حساب ذخیره ارزی	۲
۲. اهداف تشکیل حساب ذخیره ارزی	۴
۳. عملکرد حساب ذخیره ارزی از بدو تشکیل تا پایان سال ۱۳۸۳	۴
۴. عدم تعادل در تخصیص موجودی حساب ذخیره ارزی	۱۲
۵. جایگاه حساب ذخیره ارزی در لایحه بودجه سال ۱۳۸۵	۲۰
۶. مقایسه برخی از ارقام مربوط به لایحه بودجه سال ۱۳۸۵ با قوانین بودجه سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ کل کشور	۲۴
نتیجه‌گیری	۲۷
توصیه‌های سیاستی	۳۰
منابع و مأخذ	۳۲

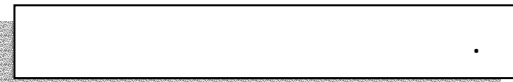
حساب ذخیره ارزی در سال ۱۳۷۹ تشکیل شد و به موجب بند «ه» ماده (۶۰) قانون برنامه سوم توسعه (مصوب ۱۷ فروردین ماه سال ۱۳۷۹ و ۱۹ مهر ماه ۱۳۷۹ مجلس شورای اسلامی)، آیین‌نامه اجرایی این ماده در اردیبهشت ماه ۱۳۸۰ به تصویب هیأت وزیران رسید.

تأسیس حساب ذخیره ارزی از اقدامات مهم دولت می‌باشد که در صورت اجرای دقیق مفاد قانون برنامه سوم و چهارم توسعه می‌تواند به یک منبع مطمئن برای ایجاد ثبات در اقتصاد و کاهش وابستگی کشور به متغیرهای اقتصاد بین‌الملل از جمله قیمت نفت در بازارهای جهانی تبدیل شود (سازمان خبرگزاری جمهوری، ۱۳۸۴).

براساس اظهارات مقام‌های رسمی کشور تا پایان اسفند ۱۳۸۳ (طی برنامه سوم توسعه) ۳۱ میلیارد و ۳۲۶ میلیون دلار به حساب ذخیره ارزی واریز شده است و این در حالی است که تا پایان سال ۱۳۸۳، مبلغ ۲۲ میلیارد و ۵۹۹ میلیون دلار از این حساب برداشت شده است (گزارش سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۴). همچنین در ۹ ماهه سال مالی ۱۳۸۴ مبلغ ۵ میلیارد و ۴۳۶ میلیون دلار از حساب ذخیره ارزی برداشت شده است که نسبت به میزان مصوب (۵ میلیارد و ۹۰۶ میلیون دلار) به میزان ۹۰/۵ درصد پیشرفت داشته است (وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۸۴). با این وجود مازاد عواید نفتی در سال ۱۳۸۴، که برابر با ۸ میلیارد و ۲۰۲ میلیون دلار

(جدول ۱) پیش‌بینی شده است، تا ۳ ماهه سوم سال مذکور به میزان ۵ میلیارد و ۳۴۶ میلیون دلار مصرف شده و پیش‌بینی می‌شود تا آخر سال با احتساب ۵ میلیارد و ۲۲۹ میلیون دلار متمم بودجه (معادل ۴۶/۸۰۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ هزار ریال) و سایر برداشت‌ها به رقم ۱۲ میلیارد و ۳۵۷ میلیون دلار برسد. میزان منابع کل در سال ۱۳۸۴ با احتساب سود متعلقه به موجودی و بازدریافت اعتبارات ارزی ۱۶ میلیارد و ۹۲۹ دلار و میزان مصارف کل در حدود ۱۲ میلیارد و ۳۵۷ میلیون دلار پیش‌بینی می‌شود.

در حال حاضر نزدیک به ۵ سال از عمر این حساب می‌گذرد و در این مدت، طرح‌های زیادی در بخش‌های صنعت، کشاورزی، خدمات و نفت به اجرا درآمده است. همچنین از این حساب جهت بازپرداخت در سیاست یکسان‌سازی نرخ ارز معادل ۱/۶ میلیارد دلار توسط بانک مرکزی و همچنین پرداخت وام به بخش خصوصی (۳۳۴۹ میلیارد دلار تا پایان سال ۱۳۸۳) استفاده گردیده است. با وجود استفاده‌های متنوع از حساب ذخیره ارزی هنوز چالش‌های متعددی بر سر راه اقتصاد ایران قرار گرفته است که با سیاستگذاری مناسب می‌توان در جهت کاهش یا حل این مشکلات اقدام کرد که در ادامه به آن‌ها اشاره خواهد شد.

به موجب مصوبه مجلس شورای اسلامی، دولت مکلف شد از دی ماه سال ۱۳۷۹ به بعد مازاد درآمدهای ارزی حاصل از صدور نفت خام (نسبت به ارقام پیش‌بینی شده در جدول تعیین شده) را در حساب سپرده دولت نزد بانک مرکزی تحت عنوان «حساب ذخیره ارزی حاصل از صادرات نفت خام» نگهداری کند.

در مصوبه مجلس شورای اسلامی تأکید شد در طول سال‌های برنامه سوم

توسعه در صورتی که درآمد ارزی حاصل از صادرات نفت خام کمتر از ارقام پیش‌بینی شده در بودجه سنواتی باشد، دولت می‌تواند در فواصل زمانی سه ماهه از موجودی حساب ذخیره ارزی برداشت نماید (برداشت از حساب ذخیره ارزی با تصویب مجلس شورای اسلامی صورت می‌پذیرد). این موضوع در بند «ج» ماده (۱) برنامه چهارم توسعه نیز پیش‌بینی شده است.

نمایندگان مجلس در قانون برنامه سوم و چهارم توسعه به دولت اجازه دادند (بند «د» ماده (۱))، معادل پنجاه درصد (۵۰٪) مانده موجودی حساب ذخیره ارزی برای سرمایه‌گذاری و تأمین بخشی از اعتبار مورد نیاز طرح‌های تولیدی و کارآفرینی، صنعتی، معدنی، کشاورزی، حمل‌ونقل، خدمات (از جمله گردشگری و ...)، فناوری اطلاعات و خدمات فنی - مهندسی بخش غیردولتی که توجیه فنی آن‌ها به تأیید وزارتخانه‌های تخصصی ذی‌ربط رسیده است، تخصیص دهد.

در بند دیگری از قانون برنامه چهارم توسعه (بند «ه» ماده (۱)) پیش‌بینی شده است حداقل ده درصد (۱۰٪) از منابع قابل تخصیص حساب ذخیره ارزی به بخش غیردولتی در اختیار بانک کشاورزی قرار گیرد تا به صورت ارزی، ریالی جهت سرمایه‌گذاری در طرح‌های موجه بخش کشاورزی و سرمایه در گردش طرح‌هایی که با هدف توسعه صادرات انجام می‌شود توسط بانک کشاورزی در اختیار بخش غیردولتی قرار گیرد. همچنین در بخش دیگری از قانون برنامه چهارم توسعه (بند «و») ماده (۱))، استفاده از وجوه حساب ذخیره ارزی صرفاً در قالب بودجه‌های سنواتی مجاز شمرده شده است.

به موجب ماده (۶۰)، اصلاحی قانون برنامه سوم توسعه، حساب ذخیره ارزی با سه هدف زیر تشکیل شده است:

الف) ایجاد ثبات در میزان درآمدهای حاصل از صدور نفت خام،

ب) تبدیل دارایی‌های حاصل از فروش نفت خام به دیگر انواع ذخایر،

ج) سرمایه‌گذاری و فراهم کردن امکان تحقق فعالیت‌های پیش‌بینی شده در برنامه‌های توسعه.

از سال ۱۳۸۰ مازاد درآمد ارزی حاصل از صادرات نفت خام در پایان هر سال نسبت به ارقام پیش‌بینی شده در قوانین بودجه در حساب سپرده دولت نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تحت عنوان «حساب ذخیره ارزی درآمد نفت خام» نگهداری می‌شود. مبالغ پیش‌بینی شده، تحقق یافته و مازاد عواید حاصل از صادرات نفت خام در جدول ذیل ارائه شده است:

(میلیون دلار) * (-)

مقــدار پیش‌بینی شده	۱۰۹۵۱/۵	۱۱۰۸۹/۶	۱۰۸۶۴/۸	۱۱۰۵۸	۱۱۵۷۸/۸	۱۲۰۸۲/۸	۱۱۲۵۲/۷	۷۸۸۷۹/۲
مقدار تحقق یافته	۱۷۰۸۹	۲۴۲۸۰	۱۹۳۳۹	۲۲۹۶۶	۳۵۵۲۷	۲۶۵۷۹/۴	۱۹۴۵۵/۹	۱۵۷۰۶۴/۳
مازاد عواید حاصل از صادرات نفت و فراورده‌های نفتی	۶/۵ ۱۳۷	۱۳۱۹۰/۴	۸۴۷۴/۲	۱۱۹۰۸	۱۵۷۷۶/۲	۱۴۴۹۶/۶	۸۲۰۲/۲	۷۸۱۸۵/۱

مآخذ: قانون برنامه سوم توسعه، گزارش اقتصادی و ترانزنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و سالنامه آماری سال ۱۳۸۳.

* قیمت متوسط نفت در سال ۱۳۸۰، ۱۶ دلار، در سال ۱۳۸۱، ۱۷/۵ دلار، در سال ۱۳۸۲، ۲۱ دلار، در سال ۱۳۸۳، ۲۸/۵ دلار و در سال ۱۳۸۴ تقریباً ۳۶ دلار برای هر بشکه در نظر گرفته شده است.

با توجه به آمار ارائه شده در جدول ۱، میزان کل عواید پیش‌بینی شده حاصل از صادرات نفت و فراورده‌های نفتی در طول برنامه سوم (۱۳۷۸-۱۳۸۳) برابر با ۶۷۶۲۵/۵ میلیون دلار و با احتساب سال ۱۳۸۴، ۷۸۸۷۹/۲ میلیون دلار می‌باشد. همچنین مقدار تحقق یافته عواید مذکور برابر با ۱۳۷۶۰۸/۴ میلیون دلار می‌باشد. این رقم با احتساب سال ۱۳۸۴ به ۱۵۷۰۶۴/۳ میلیون دلار رسیده است. لذا براساس آمار مربوطه میزان مازاد عواید حاصل از صادرات نفت (۱۳۷۸-۱۳۸۴) برابر با ۷۸۱۸۵/۱ میلیون دلار در طول برنامه سوم به علاوه سال ۱۳۸۴ توسعه پیش‌بینی می‌شود. از آن‌جا که مبالغ مازاد عواید حاصل از صادرات نفت از سال ۱۳۸۰ به بعد، در حساب ذخیره ارزی نگهداری می‌شود، لذا میزان عواید مذکور در طول سال‌های ۱۳۸۰ تا

۱۳۸۴ برابر با ۵۸۸۵۷/۲ میلیون دلار بوده که مربوط به صادرات نفت، گاز و فراورده‌های نفتی می‌باشد.

بیش‌ترین میزان مازاد عواید، مربوط به سال ۱۳۸۳ می‌باشد که در آن قیمت نفت در هر بشکه به بالای ۴۰ دلار رسیده بود. کم‌ترین میزان عواید مذکور نیز به سال ۱۳۷۸، یعنی زمانی که قیمت نفت در کم‌ترین مقدار (در سال‌های اخیر) قرار داشت، مربوط است. (البته تمامی مبالغ مازاد به حساب ذخیره ارزی واریز نشده و بعد از برخی کسورات مابقی آن به حساب ذخیره ارزی واریز شده است).

-

- -

جمع جریان ورود به حساب ذخیره ارزی طی برنامه سوم توسعه (تا پایان اسفند ماه ۱۳۸۳) به ۳۱ میلیارد و ۳۲۶ میلیون دلار رسیده است که شامل سه بخش زیر می‌باشد:

۱. مازاد درآمدهای نفتی،

۲. سود متعلقه به موجودی حساب،

۳. بازدریافت اصل و سود تسهیلات اعطایی.

از کل مبالغ مذکور مبلغ ۲۹ میلیارد و ۸۸۲ میلیارد مربوط به مازاد درآمدهای نفتی بوده است. همچنین از ابتدای سال ۱۳۸۴ تا اول دی ماه همان سال مبلغ ۵ میلیارد و ۴۶۸ میلیون دلار پیش‌بینی می‌شود که طبیعتاً باید به حساب ذخیره ارزی واریز شده باشد (جدول ۲).

در مجموع تا اول دی ماه سال ۱۳۸۴ مبلغ ۳۶ میلیارد و ۷۹۴ میلیون دلار به حساب ذخیره ارزی واریز شده است. پیش‌بینی می‌شود این رقم تا پایان سال ۱۳۸۴ به رقم ۳۹ میلیارد و ۵۲۸ میلیون دلار برسد.

. - -

کل مصارف حساب ذخیره ارزی در طول برنامه سوم توسعه برابر با ۲۲ میلیارد و ۵۹۹ میلیون دلار بوده است که از این مقدار، مبلغ ۸۱۴ میلیون دلار در سال ۱۳۸۰، مبلغ ۵ میلیارد و ۱۲۹ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱، مبلغ ۵ میلیارد و ۴۳۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ و مبلغ ۱۱ میلیارد و ۲۲۰ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ برداشت یا به مصرف رسیده است. همچنین از ۵ میلیارد و ۴۶۸ میلیون دلار واریزی از ابتدای سال ۱۳۸۴ تا اول دی ماه همان سال مبلغ ۵ میلیارد و ۳۴۶ میلیون دلار برداشت و به مصرف رسیده است. متوسط رشد برداشت از حساب ذخیره ارزی از دی ماه سال ۱۳۷۹ تا دی ماه سال ۱۳۸۴، ۹۲/۶۸ درصد می باشد (جدول ۲).

. - -

مجموع سود متعلقه به موجودی حساب ذخیره ارزی برابر با ۱ میلیارد و ۶۷ میلیون دلار بوده که از رقم مذکور، مبلغ ۳۱۲ میلیون دلار در سال ۱۳۸۰، مبلغ ۲۸۲ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱، مبلغ ۲۴۹ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ و مبلغ ۲۲۴ میلیون دلار آن در سال ۱۳۸۳ حاصل شده است. پیش‌بینی می‌شود سود متعلقه به موجودی حساب در سال ۱۳۸۴ برابر با ۲۱۰ میلیون دلار باشد. متوسط رشد سالانه حساب مذکور در طول برنامه سوم توسعه برابر با ۷/۹- درصد می باشد (جدول ۲).

. - -

تکالیف بودجه‌ای حساب مذکور که از سال ۱۳۸۰ با تصویب مجلس شورای اسلامی عملیاتی شده، در طول برنامه سوم برابر با ۱۱ میلیارد و ۶۲۶ میلیون دلار بوده که از رقم مذکور ۶۵۶ میلیون دلار، در سال ۱۳۸۰، ۲ میلیارد و ۱۰۰ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱، ۱ میلیارد و ۹۴۷ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ و ۶ میلیارد و ۹۲۳ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ جهت برداشت به تصویب رسیده است. رقم تکالیف بودجه‌ای در طول برنامه سوم توسعه از رشد سالانه‌ای معادل ۹۷/۵ درصد برخوردار بوده است. رقم

مذکور در سال ۱۳۸۴ به رقم ۷ میلیارد و ۸۷۵ میلیون دلار بالغ شده که دارای نرخ رشدی معادل ۱۳/۸ درصد نسبت به سال ۱۳۸۳ می باشد. (جدول ۲).

. - -

تسهیلات اعطایی به بخش خصوصی در طول برنامه سوم توسعه برابر با ۳ میلیارد و ۳۴۹ میلیون دلار بوده است که از این میزان، مبلغ ۱۵۸ میلیون دلار در سال ۱۳۸۰، مبلغ ۵۹۸ میلیون دلار در سال ۱۳۸۱، مبلغ ۱ میلیارد و ۷۶ میلیون دلار در سال ۱۳۸۲ و مبلغ ۱ میلیارد و ۵۱۷ میلیون دلار آن در سال ۱۳۸۳ به صورت تسهیلات اعطایی به بخش خصوصی پرداخت شده است. رقم مذکور برای سال ۱۳۸۴، ۱ میلیارد و ۸۶۷ میلیون دلار پیش‌بینی شده است. در دوره مذکور تسهیلات اعطایی از رشد سالانه ۷۶ درصدی برخوردار می باشد. (جدول ۲)

. - -

موجودی نقدی حساب ذخیره ارزی در پایان سال ۱۳۷۹ برابر با ۵ میلیارد و ۹۴۴ میلیون دلار، در پایان سال ۱۳۸۰، ۷ میلیارد و ۲۹۸ میلیون دلار، در پایان سال ۱۳۸۱، ۸ میلیارد و ۸۲ میلیون دلار، در پایان سال ۱۳۸۲، ۸ میلیارد و ۵۰۷ میلیون دلار، در پایان سال ۱۳۸۳، ۸ میلیارد و ۷۲۷ میلیون دلار در ۲۰ دی ماه ۱۳۸۴ برابر با ۵ میلیارد و ۷۵۷ میلیون دلار بوده و پیش‌بینی می‌شود میزان موجودی تا پایان سال ۱۳۸۴ با احتساب متمم بودجه به رقم ۴ میلیارد و ۵۷۲ میلیون دلار برسد. موجودی نقدی حساب مذکور از رشد سالانه‌ای معادل ۰/۳ درصد در طول سال‌های برنامه سوم و دی ماه سال ۱۳۸۴ برخوردار بوده است (جدول ۲).

(میلیون دلار)

۲۱/۲	۱۶۹۲۹	۱۱۴۴۰	۵۸۶۱	۵۹۱۳	۲۱۶۸	۵۹۴۴	واریزی به حساب
۲۱/۲	۱۶۴۶۶	۱۱۱۶۹	۵۵۶۹	۵۵۹۶	۱۸۳۹	۵۹۴۴	سود متعلقه به موجودی
-۷/۹۵	۴۱۰	۲۲۴	۲۴۹	۲۸۲	۳۱۲	—	بازدریافت اعتبارات ارزی
۲۸/۹۵	۵۰	۴۷	۴۳	۳۵	۱۷	—	داخلی
۹۲/۶۸	۱۲۳۵۷	۱۱۲۲۰	۵۴۳۶	۵۱۲۹	۸۱۴	—	مابه‌التفاوت دیون مشمول
۸۲/۹	۲۶۱۴/۵	۲۷۸۰	۲۴۱۴	۲۴۳۱	—	—	تغییر نرخ ارز
۹۷/۵۴	۷۸۷۵	۶۹۲۳	۱۹۴۷	۲۱۰۰	۶۵۶	—	تکالیف بودجه‌ای
۷۶/۰۳	۱۸۶۷/۵	۱۵۱۷	۱۰۷۶	۵۹۸	۱۵۸	—	تسهیلات اعطایی
۰/۰۳	۴۵۷۲	۸۷۲۷	۸۵۰۷	۸۰۸۲	۷۲۹۸	۵۹۴۴	موجودی نقدی در پایان سال
۱۱۸/۱۲	۵۷۸۵/۲	۳۲۱۴	۱۷۴۱	۷۰۵	۱۴۲	۰	مطالبات مربوط به تسهیلات ارزی
۴/۹۲	۴۵۷۲	۱۱۹۴۰	۱۰۲۴۷	۸۷۸۷	۷۴۴۰	۵۹۴۴	دارایی‌های حساب ذخیره ارزی

منبع: ۱. گزارش اقتصادی و نظارت بر عملکرد برنامه پنجساله سوم.

۲. وزارت امور اقتصادی و دارایی، گزارش مالی ۹ ماهه دولت سال ۱۳۸۴.

* برآورد کارشناس (مانند پایان سال ۱۳۸۳ برابر با ۸۷۲۷ میلیون دلار بوده که با احتساب واریزی ۸۲۰۲ میلیون دلار از اول سال ۱۳۸۴ تا دی‌ماه سال ۱۳۸۴ جمعاً برابر با ۱۶۹۲۹ میلیون دلار می‌شود. از آنجا که موجودی حساب ذخیره مذکور در دی‌ماه سال ۱۳۸۴ برابر با ۳۴۲۹ میلیون دلار اعلام شده، لذا میزان برداشت و مصرف برابر با ۵۴۲۶ میلیون دلار پیش‌بینی شده است).

شده با مشتریان ۸۸۸ فقره به مبلغ ۵۴۲۹/۴ میلیون دلار، میزان اعتبارات اسنادی گشایش شده ۴۷۱۴/۸ میلیون دلار، میزان استفاده از تسهیلات ۲۲۲۴/۳ میلیون دلار و تعداد طرح‌های تحت بررسی بانک ۴۹۵ طرح به مبلغ ۸۳۰۸/۴ میلیون دلار بوده است. نحوه اعطای تسهیلات از سوی بانک‌ها در جداول (۳) و (۴) ارائه شده است:

( )

(میلیون دلار)

( )

**				
۱۳۵۶	۱۰۵۸	۶۲۸	۳۰۶	جمع طرح‌های مصوب
۱۰۴۰۷	۸۰۵۴/۵	۲۵۶۷/۴	۱۱۹۵	جمع مبلغ طرح‌های مصوب
۹۹۷	۷۲۰	۳۹۷	۲۰۱	جمع تعداد قراردادهای منعقد شده
۶۰۹۹/۶	۴۲۸۷/۲	۱۸۲۵/۶	۵۳۶/۹	جمع مبلغ قراردادهای منعقد
۶/۱	۵/۹۵	۴/۶	۲/۷	متوسط مبلغ تخصیص یافته برای هر طرح
۵۲۹۶/۸	۳۶۱۷/۲	۱۳۸۹/۳	۴۳۹/۹	جمع اعتبار گشایش یافته
۲۴۹۸/۹	۱۸۳۷۶	۶۸۹/۹	۱۲۰/۹	جمع استفاده از تسهیلات*

مآخذ: ۱. هفته‌نامه برنامه، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، شماره ۶۶، ص ۳.

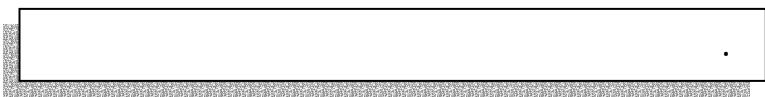
۲. گزارش اقتصادی و نظارت بر عملکرد چهارساله سوم، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۲.

۳. گزارش کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی.

* استفاده از تسهیلات صرفاً از طریق گشایش اعتبار و در قبال ارائه اسناد حمل کالای خریداری شده صورت می‌گیرد.

** برآورد کارشناسی.

تعداد طرح‌های مصوب حساب ذخیره ارزی تا پایان شهریور ماه سال ۱۳۸۳ بالغ بر ۱۲۰۷ طرح و به مبلغ ۹۲۶۲ میلیون دلار بوده است. در این مدت قراردادهای منعقد

براساس بند «د» ماده (۱) قانون برنامه چهارم توسعه، به دولت اجازه داده شده حداکثر معادل ۵۰ درصد مانده موجودی حساب ذخیره ارزی را برای سرمایه‌گذاری و تأمین بخشی از اعتبار مورد نیاز طرح‌های تولیدی و کارآفرینی صنعتی، معدنی، کشاورزی، حمل‌ونقل، خدمات (از جمله گردشگری و ...)، فناوری اطلاعات و خدمات فنی - مهندسی بخش غیردولتی که توجیه فنی و اقتصادی آن‌ها به تأیید وزارتخانه‌های تخصصی ذی‌ربط رسیده است، از طریق شبکه بانکی داخلی و بانک‌های ایرانی خارج از کشور به صورت تسهیلات با تضمین کافی استفاده نماید.

همچنین براساس بند «و» ماده (۱) قانون مذکور، استفاده از وجوه حساب ذخیره ارزی موضوع ماده (۱)، صرفاً در قالب بودجه‌های سنواتی مجاز می‌باشد.

در راستای ارزیابی عملکرد حساب ذخیره ارزی درخصوص نحوه تخصیص موجودی حساب مذکور ذکر این نکته ضروری است که براساس گزارش کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی و همچنین با استناد به هفته‌نامه برنامه سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و گزارش اقتصادی سال ۱۳۸۳ و نظارت بر عملکرد برنامه پنجساله سوم توسعه (جدول ۲)، کل برداشت‌های دولت در قالب تکالیف بودجه‌ای از ابتدای دی ماه ۱۳۷۹ تا پایان سال ۱۳۸۳ جمعاً برابر با ۱۱ میلیارد و ۶۲۶ میلیون دلار بوده که در طول برنامه سوم توسعه از متوسط رشد سالانه معادل ۸۰/۲۴ درصد برخوردار بوده است. همچنین تسهیلات اعطایی در طول سال‌های برنامه سوم توسعه از محل موجودی حساب ذخیره ارزی برابر با ۳ میلیارد و ۳۴۹ میلیون دلار بوده است که از رشد متوسطی معادل ۷۶ درصد برخوردار بوده است. این در حالی است که نسبت تخصیص اعتبار از حساب ذخیره ارزی برای بخش

جدول ۳. تسهیلات اعطایی بانکها از محل حساب ذخیره ارزی تا پایان تیر ماه ۱۳۸۳

نام بانک	طرح‌های تحت بررسی		طرح‌های مصوب		قراردادهای منعقد یا مشتریان		اعتبارات اسنادی گشایش شده (مبلغ)		تغییرات ابطال کاهش	خالص غیرفعال	استفاده از تسهیلات	تیر ماه	نقل از قبل
	تعداد	مبلغ	تعداد	مبلغ	تعداد	مبلغ	فعال	قبل از تیر ماه					
صادرات ایران	۵۰	۳۱۹/۳	۸۷	۷۴/۲	۴۴	۳۴۲/۴	۳۱۱/۹	۳۱۱/۹	۰/۲	۳۱۲/۱	۹۸/۶	۰/۸	۹۸/۶
رفاه کارگران	۲۲	۳۴۲/۰	۵۳	۲۶۷/۸	۴۳	۱۶۰/۹	۱۶۶/۶	۱۶۶/۶	۱۴/۴	۱۸۱/۰	۱۵۹/۶	۱/۱	۱۵۹/۶
صنعت و معدن	۱۲	۲۷۰/۱	۷۹	۱۱۱۰/۷	۵۲	۲۹۲/۶	۱۷۸/۳	۱۷۸/۳	۱۴/۹	۱۹۳/۲	۹۸/۴	۵/۷	۹۸/۴
تجارت	۳۶	۵۶۸/۰	۱۴۱	۱۰۱۲/۶	۱۲۳	۷۴۲/۱	۶۴۰/۴	۶۴۰/۴	۲۵/۰	۶۷۳/۹	۴۰۴/۵	۱۵/۸	۴۰۴/۵
ملی ایران	۷۲	۱۴۱۹/۳	۲۵۸	۱۸۵۴/۸	۱۲۲	۱۰۰۷/۲	۸۸۰/۲	۸۸۰/۲	۱۹/۳	۸۹۹/۵	۴۰۸/۶	۳/۷	۴۰۸/۶
کشاورزی	۱۴۷	۱۹۶/۶	۱۶۷	۹۳/۴	۱۱۶	۵۶۷/۲	۵۳۲/۸	۵۳۲/۸	۳/۴	۵۳۶/۲	۱۷۱/۰	۶/۴	۱۷۱/۰
توسعه صادرات ایران	۱۳	۲۷۹/۶	۷۶	۴۰۲/۷	۷۱	۱۹۷/۳	۱۹۰/۷	۱۹۰/۷	۱/۲	۱۹۱/۹	۱۱۲/۳	۲/۳	۱۱۲/۳
سپه	۵۲	۷۳۱/۳	۱۹۴	۹۱۵/۹	۱۴۹	۶۹۵/۹	۶۳۷/۹	۶۳۷/۹	۰/۲	۶۴۲/۷	۲۸۰/۲	۸/۱	۲۸۰/۲
ملت	۳۱	۱۰۵۱/۶	۱۱۹	۱۴۶/۲	۹۰	۸۹۲/۸	۷۳۹/۲	۷۳۹/۲	۰/۲	۷۵۱/۹	۲۱۷/۴	۳۰/۹	۲۱۷/۴
جمع	۴۴۵	۶۹۴۱/۸	۱۱۷۴	۸۶۹۶/۳	۸۴۰	۵۰۶۶/۴	۴۲۷۸	۴۲۷۸	۱/۵۴	۴۳۸۷/۴	۱۹۵۰/۴	۷۲/۸	۱۹۵۰/۴

منبع: گزارش عملکرد نظام بانکی در برنامه سوم توسعه، وزارت امور اقتصادی و دارایی، تابستان ۱۳۸۳.

غیردولتی در مقایسه با بخش دولتی براساس جدول ذیل ناچیز می‌باشد:

(میلیون دلار)

بخش غیردولتی	۱۵۸	۵۹۸	۱۰۷۶	۱۵۱۷
بخش دولتی	۶۵۶	۲۱۰۰	۱۹۴۷	۶۹۲۳
جمع کل برداشت	۸۱۴	۲۶۹۸	۳۰۲۳	۸۴۴۰
نسبت بخش غیردولتی به بخش دولتی (درصد)	۲۴	۲۸	۵۵	۲۲

مأخذ: محاسبات گزارش براساس جدول ۲.

در جدول (۵) می‌توان ملاحظه نمود، سهم بخش غیردولتی نسبت به بخش دولتی در بیش‌ترین حالت ۵۵ درصد بوده است و در ضمن در سال ۱۳۸۳ این نسبت به ۲۲ درصد کاهش یافته است. نتایج حاصله بیانگر این واقعیت است که نقش بخش خصوصی در استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی بسیار کم‌رنگ می‌باشد. به عبارتی سهم بخش دولتی در پایان سال ۱۳۸۳، در استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی معادل ۷۸ درصد بوده است. از ۲۲ درصد سهم اختصاص یافته به بخش غیردولتی از ابتدای آغاز به کار حساب مذکور تا پایان مهر ماه ۱۳۸۳، سهم بخش‌های مختلف در قالب جدول ذیل می‌باشد:

( )		
صنعت	۵۸۷۷/۶	۹۶/۳۶
معدن	۹/۸	۰/۱۶
کشاورزی	۱۰/۴	۰/۱۷
حمل‌ونقل	۱۲۴/۴	۲/۰۴
خدمات فنی و مهندسی	۷۷/۵	۱/۲۷
	/	

مأخذ: ۱. سازمان خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، حساب ذخیره ارزی از تأسیس تا امروز، ص ۵۱.

۲. محاسبات گزارش براساس جدول (۳).

چنان‌چه ملاحظه می‌شود، براساس آمار ارائه شده در جدول (۶)، در بخش غیردولتی بخش صنعت با اختصاص ۹۶/۳۶ درصد از سهم بخش خصوصی از حساب ذخیره ارزی به خود، بیش‌ترین سهم و بخش معدن و کشاورزی با ۰/۱۶ و ۰/۱۷ درصد به ترتیب کم‌ترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. لذا با وجود عدم تعادل در استفاده از موجودی حساب مذکور بین بخش‌های دولتی و غیردولتی، عدم تعادل بین بخش‌های مختلف خصوصی نیز به چشم می‌خورد. به عبارتی می‌توان چنین عنوان کرد که اولاً بین مقادیر واریزی و میزان برداشت از موجودی حساب ذخیره ارزی چندان تناسبی وجود نداشته و ثانیاً در تخصیص اعتبار بین بخش‌های غیردولتی رشد نامتوازن حاکم بوده است.

کارشناسان اقتصادی و سیاست‌گذاران کلان کشور عدم تعادل در مناطق مختلف کشور را مسأله اساسی و عامل بسیاری از مشکلات در شهرها و مناطق صنعتی بزرگ می‌دانند. چرا که بسیاری از سرمایه‌گذاری‌ها از چهار دهه پیش در چند منطقه

کشور متمرکز شده و سایر مناطق چندان از سرمایه‌گذاری مولد که بتواند جمعیت این مناطق را با ایجاد انگیزه‌های اقتصادی در خود حفظ کند، برخوردار نمی‌باشند (پژوهشکده امور اقتصادی، ۱۳۸۴).

ایجاد تعادل نسبی در تولید و درآمد اقتصاد مناطق، نیازمند برنامه‌ریزی اصولی و متمرکز می‌باشد. کارشناسان اقتصادی دولت باید این مسأله را در کانون توجه خود قرار دهند. زیرا اگر این وضعیت در مناطق تداوم یابد نتیجه آن مهاجرت‌های بی‌رویه جمعیت فعال این مناطق و تمرکز این جمعیت در مناطق صنعتی می‌باشد و پیامد این وضعیت نیز بسیاری از مشکلات اجتماعی و فرهنگی است.

رشد منفی جمعیت فعال یا رشد نزدیک به صفر در برخی مناطق، خود مؤید بحث فوق می‌باشد. اگر نظری هم به تعداد طرح‌های اجرا شده در استان‌ها داشته باشیم، این نکته به ذهن می‌رسد که هنوز بحث کاهش عدم تعادل با جدیت دنبال نمی‌شود.

کافی است یک مقایسه ساده بین ستون تعداد طرح‌های اجرا شده صورت گیرد تا به راحتی ملاحظه شود اکثر طرح‌ها در مناطق صنعتی و توسعه‌یافته کشور به اجرا درآمده است و سهم استان‌های محروم هم‌چنان ناچیز می‌باشد. به طور نمونه استان‌های قم، سیستان و بلوچستان، آذربایجان غربی، ایلام، کردستان، اردبیل، لرستان، چهارمحال و بختیاری، بوشهر و هرمزگان، در مجموع سهمی معادل ۸/۹۴ درصد را به خود اختصاص داده‌اند. در حالی که سهم استان‌های تهران و مرکزی به ترتیب و به تنهایی برابر با ۱۳/۵۸ درصد و ۱۱/۲۱ درصد می‌باشد.

( )	( )	( )	( )
۱۳/۵۸	۶۴۸/۳	۱۴۳	تهران
۱۱/۲۱	۵۳۵	۴۴	مرکزی
۸/۹۸	۴۲۸/۴	۵۲	قزوین
۸/۷۳	۴۱۶/۶	۶۶	اصفهان
۷/۳۳	۳۵۰	۳۷	آذربایجان شرقی
۷/۱۲	۳۴۰	۱۵	کرمانشاه
۶/۱۰	۲۹۱/۳	۲۲	کرمان
۴/۶۸	۲۲۲/۵	۴۰	خراسان
۴/۳۸	۲۰۹/۳	۳۴	یزد
۴/۳۸	۲۰۹/۳	۳۴	سمنان
۳/۳۳	۱۵۸/۵	۱۷	خوزستان
۲/۸۲	۱۳۴/۵	۳۳	مازندران
۲/۵۹	۱۲۳/۶	۲۱	گیلان
۲/۴۲	۱۱۵/۷	۲۹	زنجان
۱/۷۰	۸۱	۱۰	همدان
۱/۶۵	۷۸/۷	۸	هرمزگان
۱/۳۰	۶۲	۴	بوشهر
۱/۲۷	۶۰/۵	۵	چهارمحال و بختیاری
۱/۰۵	۵۰/۲	۱۳	گلستان
۱/۰۱	۴۸/۴	۱۶	لرستان
۱/۰۰	۳۷/۷	۲۳	فارس
۰/۹۳	۴۴/۶	۱۶	قم
۰/۹۱	۴۳/۴	۱۷	آذربایجان غربی
۰/۶۹	۳۲/۸	۵	سیستان و بلوچستان
۰/۴۶	۲۲/۲	۱	ایلام
۰/۳۳	۱۵/۶	۵	کردستان
۰/۲۷	۱۳	۴	اردبیل
۰/۱۲	۵/۷	۲	کهگیلویه و بویراحمد
	/		

مأخذ: سازمان خیرگزاری جمهوری اسلامی، حساب ذخیره ارزی از تأسیس تا امروز، ۱۳۸۴، ص ۵۲.

براساس آمار ارائه شده در لایحه بودجه سال ۱۳۸۵ کل کشور (پیوست ۴، ص ۶۱)، مبلغ برداشت دولت در سال ۱۳۸۳ به شرح ذیل بوده است:

(میلیون دلار)*

۲۵۹۶/۶	۹۴۰۳۰۰	استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی - موضوع تبصره ذیل ماده واحده اصلاح سقف ارزی در جدول ۲، قانون برنامه سوم توسعه	
۲۰۹۵	۹۴۰۴۰۰	استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی و فروش اوراق مشارکت - موضوع بند «م» تبصره «۲۱»	
۷۸/۲	۹۴۰۵۰۰	استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی - موضوع بند «ظ» تبصره «۲۱»	
۴۰۰/۸	۹۴۰۶۰۰	استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی - بازپرداخت بدهی دولت به بانک کشاورزی	۱۳۸۳
۷۸/۲	۹۴۰۷۰۰	استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی - برای اجرای طرح‌های بخش دفاع	
۲۲۴/۹	۹۴۰۸۰۰	استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی - پرداخت موضوع ردیف اعتباری	
۶۶۵	۹۴۰۹۰۰	استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی - یارانه‌ها	
۲۹۳/۳	۹۴۰۹۵۰	استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی - بند «۲» تبصره «۲» ماده (۶۰)	

مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۳۸۵، پیوست ۴، ص ۶۰.

* ۱ واحد دلار در سال ۱۳۸۳، معادل ۸۷۵۰ ریال در نظر گرفته شده است.

با توجه به آمار ارائه شده در جدول ۸ می‌توان دریافت که دولت در سال ۱۳۸۳، مبلغ ۶ میلیارد و ۴۳۲ میلیون دلار (معادل ۵۵,۳۶۴,۷۰۰,۰۰۰ هزار ریال) از حساب ذخیره ارزی

برداشت نموده که مبلغ ۶۶۵ میلیون دلار (معادل ۶,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ هزار ریال) بابت پرداخت یارانه‌ها، مبلغ ۴۰۰ میلیون و ۸۰۰ هزار دلار (معادل ۳,۶۳۰,۰۰۰,۰۰۰ هزار ریال) بابت پرداخت بدهی دولت به بانک کشاورزی، ۱ میلیارد و ۷۲۰ میلیون و ۷۰۰ هزار دلار (معادل ۱۵,۷۸۰,۰۰۰,۰۰۰ هزار ریال) بابت بند «م» تبصره «۲۱»، صرف شده است. در نتیجه به راحتی می‌توان دریافت که مبالغ فوق‌الذکر یا برای پرداخت بدهی دولت به نظام بانکی یا پرداخت بابت یارانه‌ها صرف شده است. در حالی که براساس بند «د» ماده (۶۰) قانون برنامه سوم توسعه استفاده از وجوه «حساب ذخیره ارزی» برای تأمین هزینه‌های بودجه عمومی (غیر از مواقعی که تحقق درآمدهای نفتی کمتر از مقادیر پیش‌بینی شده آن باشد)، ممنوع می‌باشد. همچنین با مراجعه به ماده واحده قانون بودجه سال ۱۳۸۳ می‌توان دریافت که مبلغ صرف شده براساس بند «ظ» تبصره «۲۱»، که برابر با ۷۸/۲ میلیون دلار بوده، جهت افزایش سرمایه بانک توسعه صادرات ایران اختصاص یافته است.

همچنین براساس بند «م» تبصره «۲۱» به منظور تسریع در اجرای عملیات طرح‌ها و خاتمه طرح‌ها و پروژه‌هایی که در سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ به اتمام می‌رسند، با اولویت فصول کشاورزی، منابع آب، صنایع، معادن و... به هیأت وزیران اجازه فروش اوراق مشارکت یا برداشت از حساب ذخیره ارزی به مبلغ ۲ میلیارد و ۹۵ میلیون دلار (معادل ۱۹,۱۸۴,۳۲۵,۰۰۰ هزار ریال) داده شده است این در حالی است که برداشت دولت از حساب ذخیره ارزی بابت بند فوق‌الذکر برابر با ۱ میلیارد و ۷۲۰ میلیون دلار (معادل ۱۵,۷۵۲,۰۰۰,۰۰۰ ریال) بوده و سهم فروش اوراق مشارکت بسیار ناچیز و برابر ۳۷۵ میلیون دلار معادل (۳,۴۳۲,۳۲۵,۰۰۰ هزار ریال) بوده است. مجموع منابع مالی دولت به شکل فروش اوراق مشارکت یا برداشت از حساب ذخیره ارزی کمتر از ۱۸ درصد به شکل اول و مابقی به شکل دوم است. لذا می‌توان نتیجه گرفت دولت در تأمین اعتبارات بودجه عمومی بیش‌تر به منابع حساب ذخیره ارزی تکیه داشته است.

با عنایت به آمار موجود در جدول ۹ می‌توان چگونگی استفاده از موجودی

حساب ذخیره ارزی را برای سال ۱۳۸۴ مورد تجزیه و تحلیل قرار داد.

(میلیون دلار)*

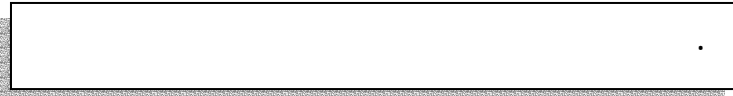
۴۶۸۱/۲	۳۱۰۳۰۱	استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی و فروش اوراق مشارکت، موضوع بند «ج» تبصره «۲»	۱۳۸۳
۱۶۱۰/۹	۳۱۰۳۰۲	استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی - موضوع تعهدات ارزی	
۱۵۰۹/۹	۳۱۰۳۰۳	استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی برای واردات بنزین	
۷۸۰۲	۳۱۰۳۰۰	استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی	جمع

مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۳۸۵، پیوست ۴، ص ۲۴.

* هر دلار معادل، ۸۸۶۷ ریال در نظر گرفته شده است.

مطابق آمار، برداشت از موجودی حساب ذخیره ارزی در سال ۱۳۸۴ نسبت به سال ۱۳۸۳ به میزان ۱۴/۵ درصد رشد داشته است. در ضمن براساس بند «ج» تبصره «۲»، قانون بودجه سال ۱۳۸۴، همانند آنچه که در بند «م» تبصره «۲۱» قانون بودجه ۱۳۸۳ پیش‌بینی شده بود، به هیأت وزیران اجازه تأمین مبلغ ۴ میلیارد و ۶۸۱ میلیون دلار (معادل ۴۲,۲۸۹,۰۵۰,۰۰۰ هزار ریال) از طریق فروش اوراق مشارکت یا برداشت از حساب ذخیره ارزی صادر شده، در این میان سهم اوراق مشارکت صفر می‌باشد و تمامی منابع مورد نیاز از حساب ذخیره ارزی برداشت شده است.

همچنین براساس آمار مربوط به جدول ۹ اجازه برداشت ۱ میلیارد و ۶۱۰ میلیون دلار معادل ۱۴,۵۵۳,۵۰۰,۰۰۰ هزار ریال) بابت پرداخت تعهدات ارزی دولت و مبلغ ۱ میلیارد و ۵۰۹ میلیون دلار (معادل ۱۳,۶۴۳,۰۰۰,۰۰۰ هزار ریال) از حساب مذکور صادر شده است. در مجموع استفاده بخش دولتی از حساب ذخیره ارزی به میزان ۷ میلیارد و ۸۰۲ میلیون دلار (معادل ۷۰,۴۸۵,۵۵۰,۰۰۰ هزار ریال) می‌باشد.

براساس لایحه بودجه سال ۱۳۸۵ (ماده واحده، ص ۱۹۳) کل مبلغ پیشنهادی جهت استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی ۱۶ میلیارد و ۴۳۶ میلیون دلار (معادل ۱۴۷,۱۰۲,۴۸۶,۰۰۰ هزار ریال) می‌باشد که نسبت به مبلغ مصوب سال ۱۳۸۴ از رشدی معادل ۱۰۷/۶ درصد برخوردار می‌باشد. به عبارتی میزان برداشت از موجودی حساب ذخیره ارزی در لایحه پیشنهادی بیش از ۲ برابر افزایش یافته است که منطقی به نظر نمی‌رسد.

همچنین براساس جدول ۱۰ میزان استفاده از حساب ذخیره ارزی جهت پوشش کسری تراز عملیاتی، مبلغی معادل ۱۶ میلیارد و ۴۳۶ میلیون دلار معادل (۱۴۷,۱۰۲,۲۴۸,۰۰۰ هزار ریال) ذکر شده، که رقمی بیش از کسری تراز عملیاتی برابر با ۱۳ میلیارد و ۹۵۰ میلیون دلار (معادل ۱۳۹,۵۰۶,۶۴۵,۰۰۰ هزار ریال) می‌باشد. با دقت در ارقام مذکور می‌توان دریافت که دولت تلاش دارد بیش از کسری تراز عملیاتی از موجودی حساب ذخیره ارزی برداشت نماید. دلیل آن نیز استفاده بخش غیردولتی می‌باشد که دولت باید از حساب مذکور برداشت و به بخش غیردولتی پرداخت نماید. این در حالی است که علی‌رغم صدور مجوزهای موردی توسط مجلس شورای اسلامی جهت برداشت دولت از حساب ذخیره ارزی برای موارد گوناگون، براساس بند «ج» ماده (۱) قانون برنامه چهارم توسعه، استفاده از وجوه حساب ذخیره ارزی برای تأمین مصارف بودجه عمومی صرفاً در صورت کاهش عواید ارزی حاصل از نفت نسبت به ارقام جدول (۸) قانون مذکور مجاز بوده و استفاده از موجود حساب ذخیره ارزی برای تأمین کسری ناشی از عواید غیرنفتی بودجه عمومی ممنوع می‌باشد. (چنانچه منظور قانونگذار از موضوع فوق چنین برداشت شود که فقط کسری‌های حاصل از عدم تحقق درآمدهای بودجه‌ای طی سال بودجه نباید به

شکل برداشت از حساب ذخیره ارزی انجام شود، در این صورت مواردی که به شکل برداشت در جهت تأمین کسری تراز عملیاتی ذکر شده است، مغایر قانون برنامه چهارم توسعه محسوب می‌گردد. ولی اگر منظور قانونگذار، موارد مرتبط با تأمین کسری نیازهای بودجه‌ای در رابطه با تراز عملیاتی نباشد، در این صورت برداشت فوق مغایر قانون برنامه چهارم توسعه محسوب نمی‌گردد در حالی که به نظر می‌رسد منظور قانونگذار حالت اول باشد).

(میلیون دلار)

			*
استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی و فروش اوراق مشارکت موضوع بند «و» تبصره «۲»	۳۱۰۳۰۱	۱۴۰۶۷/۲ (۱۲۵,۹۰۱,۸۸۶,۰۰۰)	
استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی - موضوع تعهدات ارزی	۳۱۰۳۰۲	۹۳۹/۴ (۸,۴۰۷,۶۰۰,۰۰۰)	
استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی - نیروگاه‌های هسته‌ای	۳۱۰۳۰۴	۲۱۶/۸ (۱,۹۴۰,۰۰۰,۰۰۰)	
برداشت از موجودی حساب ذخیره ارزی - موضوع تبصره «۱۳»	۳۱۰۳۰۵	۱۰۵۲/۶ (۹,۴۲۱,۰۰۰,۰۰۰)	۱۳۸۵
استفاده از موجودی حساب ذخیره - نوسازی تجهیزات پزشکی - آزمایشگاهی دستگاه‌های تابعه وزارت بهداشت	۳۱۰۳۰۶	۱۴۰ (۱,۲۵۳,۰۰۰,۰۰۰)	
استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی - افزایش سرمایه صندوق ضمانت صادرات	۳۱۰۳۰۷	۲۰ (۱۷۹,۰۰۰,۰۰۰)	
		(, , ,)	

مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۳۸۵، ماده واحده و جداول کلان، صص ۲۸۲ و ۲۸۳.

* اعداد داخل پرانتز به هزار ریال و اعداد بالای پرانتزها به میلیون دلار بوده و هر دلار برابر با ۸۹۵۰ ریال در نظر گرفته شده است.

چنانچه آمار مربوط به جدول ۱۰ را به دقت مورد بررسی قرار دهیم، ملاحظه می‌شود که حتی برای افزایش سرمایه صندوق ضمانت صادرات، پرداخت تعهدات ارزی و حتی حفظ محیط زیست (موضوع تبصره «۱۳») پیشنهاد برداشت از موجودی حساب ذخیره ارزی داده شده است. با توجه به این‌که موجودی حساب ذخیره ارزی در آخر سال ۱۳۸۴ با احتساب متمم بودجه معادل ۴ میلیارد و ۵۷۲ دلار پیش‌بینی شده است، با احتساب تعهدات ارزی که رقم سررسید آن در سال ۱۳۸۴ برابر ۷ میلیارد دلار می‌باشد، تنها رقم ناچیزی از موجودی حساب ذخیره ارزی باقی می‌ماند (و شاید موجودی حساب مذکور منفی شود). این امر نتایج زیر را به دنبال دارد:

الف) افزایش بی‌رویه نقدینگی و کاهش ارزش پول ملی و قدرت خرید مردم،

ب) عدم تحقق اهداف ذیل که از اهداف اصلی تشکیل حساب ذخیره ارزی

می‌باشند،

- ایجاد ثبات در میزان درآمدهای حاصل از صدور نفت در برنامه چهارم

توسعه،

- تبدیل دارایی‌های حاصل از فروش نفت به دیگر انواع ذخایر،

- سرمایه‌گذاری و فراهم کردن امکان تحقق فعالیت‌های پیش‌بینی شده در

برنامه‌های چهارم توسعه،

د) کاهش پشتوانه ارزی و توان مقابله با بحران‌های اقتصادی احتمالی، (نظیر

تحریم اقتصادی از طرف شورای امنیت سازمان ملل).

ه) کاهش سود متعلق به موجودی حساب ذخیره ارزی به علت برداشت‌های

بی‌رویه از حساب مذکور.

و) جایگزینی بخش دولتی به جای بخش خصوصی به نحوی که تاکنون نزدیک

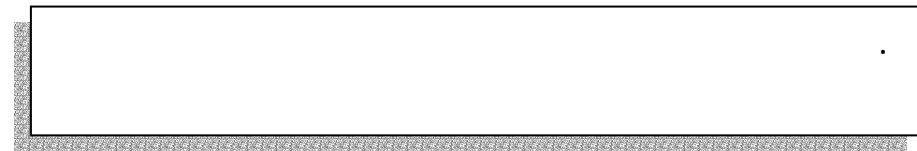
به ۸۰ درصد از برداشت‌ها متعلق به بخش دولتی بوده و سهم بخش خصوصی صرفاً

۲۰ درصد از برداشت‌ها را شامل می‌شود. با وجود آن که برداشت بخش خصوصی

به صورت تسهیلات دریافتی و اعطای سود می‌باشد ولی برداشت بخش دولتی بلاعوض و مصرفی می‌باشد و حتی اصل سرمایه نیز برنمی‌گردد. ارقام مربوط به تعهدات ارزی در جدول ۱۱ ارائه شده است:

(میلیون دلار)				
	-	(	)	.
-	۱۰۳۵۷	۶۷۳۹	۳۶۱۸	۱۳۷۸
-	۷۹۵۳	۴۲۷۵	۳۶۷۸	۱۳۷۹
-	۷۲۱۴	۴۵۶۲	۲۶۵۲	۱۳۸۰
-	۹۲۵۰	۷۱۷۳	۲۰۷۷	۱۳۸۱
-	۱۲۱۰۰	۷۳۰۹	۴۷۹۱	۱۳۸۲
-	۱۶۸۳۱	۶۵۷۸	۱۰۲۵۳	۱۳۸۳
۷۱۳۳	-	-	-	۱۳۸۴
-	-۱۴/۶	-۱۵/۹	-۱۱/۶	متوسط نرخ رشد سالانه ۱۳۷۹-۱۳۸۳

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، هفته‌نامه برنامه، شماره ۱۴۷.

در این مبحث برخی از اقلام لایحه بودجه سال ۱۳۸۵، نظیر درآمدها، هزینه‌ها، تراز عملیاتی، استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی و تکالیف بودجه‌ای با قوانین بودجه‌ای سال ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ مقایسه می‌شوند.

مطابق آمار ارائه شده در جدول ۱۲، در سال ۱۳۸۳ نسبت به سال ۱۳۸۲، میزان درآمدها ۸/۸ درصد و میزان هزینه‌ها ۱۰/۵ درصد رشد داشته‌اند. همچنین کسری تراز عملیاتی نیز ۱۴/۵ درصد افزایش یافته است (کسری تراز عملیاتی در سال ۱۳۸۲ برابر با ۸۱,۲۴۱,۴۹۴,۴۹۶ هزار ریال (معادل ۹/۱ میلیارد دلار بوده است). در این فاصله استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی ۴۲ درصد رشد یافته است که میزان چشمگیری می‌باشد.

در سال ۱۳۸۴ نسبت به سال ۱۳۸۳، میزان درآمدهای دولت ۲۹/۴ درصد و میزان هزینه‌های دولت ۲۰/۹۶ درصد رشد داشته‌اند. به عبارتی نرخ رشد درآمدها بیش‌تر از هزینه‌ها بوده است. در ضمن میزان کسری تراز عملیاتی ۱ درصد رشد داشته، ولی میزان استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی در سال ۱۳۸۴ نسبت به سال ۱۳۸۳، ۱۴/۵ درصد افزایش یافته، که مفهوم آن افزایش برداشت از حساب مذکور توسط دولت است.

همچنین برداشت بابت تسریع در پروژه‌های سرمایه‌گذاری که تاریخ سررسید آن‌ها در سال‌های ۱۳۸۴ یا ۱۳۸۵ به اتمام می‌رسد، در سال ۱۳۸۴ نسبت به سال ۱۳۸۳، ۱۶۱/۱ درصد رشد داشته است.

برای سال ۱۳۸۵ روند رشد درآمدها و هزینه‌های دولت منفی می‌باشد. به عبارتی در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳۸۴، کاهش ۱۶/۵ درصدی درآمدها و ۱ درصد کاهش

هزینه‌ها پیش‌بینی شده است. در ضمن کسری تراز عملیاتی در سال ۱۳۸۵ برابر با ۱۳۹,۵۰۶,۶۴۵,۰۰۰ هزار ریال (معادل ۱۵/۶ میلیارد دلار) پیش‌بینی شده است که نسبت به سال ۱۳۸۴ از رشدی معادل ۴۷/۲ درصد برخوردار می‌باشد. چنانچه میزان کاهش در درآمدها (۱۶/۵ درصد) و میزان کاهش در هزینه‌ها (۱ درصد) با یکدیگر جمع شوند، رقمی برابر با ۱۷/۵ درصد می‌شود. لذا رشد ۴۷/۲ درصدی کسری تراز عملیاتی به نظر چندان منطقی به نظر نمی‌رسد. در ضمن چنانچه مجموع سررسید بدهی‌های خارجی را نیز در سال ۱۳۸۵ لحاظ نماییم، رقمی معادل ۴ میلیارد و ۷۱۶ میلیون دلار می‌باشد و بیانگر این واقعیت است که در برداشت از موجودی حساب ذخیره ارزی باید احتیاط لازم را نسبت به سررسید تعهدات ارزی به عمل آورد.

جدول ۱۲ برخی از اقلام بودجه‌های قوانین بودجه سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ لایحه بودجه ۱۳۸۵

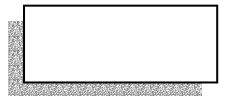
عنوان	قانون بودجه ۱۳۸۳ (ملکود)		قانون بودجه ۱۳۸۴ (مصوب)		لایحه بودجه ۱۳۸۵ (پیشنهادی)	
	مبلغ به میلیارد دلار	نرخ رشد نسبت به سال قبل (درصد)	مبلغ به هزار ریال	نرخ رشد نسبت به سال قبل (درصد)	مبلغ به میلیارد دلار*	نرخ رشد نسبت به سال قبل (درصد)
درآمدها	۲۲/۲	۸/۸	۲۸۶,۸۸۷,۱۳۳,۰۰۰	۲۹/۳	۲۶/۸	۳۲۹,۳۹۳,۳۶۷,۰۰۰
هزینه‌ها	۳۲/۵	۱۰/۵	۳۱۵,۷۱۰,۶۶۰,۱۹۹	۲۰/۹۶	۲۲/۳	۳۷۹,۰۰۰,۱۱۲,۰۰۰
تراز عملیاتی	-۱۰/۳	۱۲/۵	-۹۳,۰۲۳,۸۱۳,۵۵۳	-۱۰/۶	-۱۵/۶	-۱۳۹,۵۰۶,۶۴۵,۰۰۰
استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی	۶/۷	۴۲	۱۶۱,۹۶۰,۸۵۰,۰۰۰	۷/۵	۱۲/۴	۱۲۷,۱۰۲,۳۸۶,۰۰۰
تسریع در اجرای پروژه‌های سرمایه‌گذاری استفاده از حساب ذخیره ارزی موضوع دینهای «م» تنصوب «۱۱» قانون بودجه سال ۱۳۸۳، «ج» تنصوب «۳» قانون بودجه سال ۱۳۸۲ و بند «و» تنصوب «۴» لایحه بودجه سال ۱۳۸۵	۱/۸	-	۱۵,۷۶۹,۹۰۰,۰۰۰	۲/۳	۱۳/۱	۱۷۵,۹۰۱,۸۸۶,۰۰۰

مابقی قوانین بودجه سال ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ لایحه بودجه سال ۱۳۸۵

* هر دکر در سال ۱۳۸۲، ۸۷۵۰ ریال، در سال ۱۳۸۳، ۹۰۵۰ ریال و در سال ۱۳۸۵، ۸۵۰ ریال بر نظر گرفته شده است.

از طرف دیگر میزان برداشت از موجودی حساب ذخیره ارزی در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳۸۴، به میزان ۱۰۷/۶ درصد (تقریباً بیش از دو برابر) افزایش یافته است. مبلغ برداشت از موجودی حساب ذخیره ارزی، حتی بیش‌تر از مبلغ کسری تراز عملیاتی است (به میزان ۷,۵۹۵,۸۴۱,۰۰۰ هزار ریال معادل ۸۴۸ میلیون و ۶۹۷ هزار دلار). با عنایت به مطالب فوق‌الذکر می‌توان دریافت، نه تنها تمامی وجوه مربوط به کسری تراز عملیاتی بلکه برخی از سایر اقلام هزینه‌ها نظیر تسهیلات اعطایی به بخش خصوصی و حمایت از صادرکنندگان نیز در لایحه سال ۱۳۸۵، از محل موجودی حساب ذخیره ارزی تأمین خواهد شد که در صورت عدم مدیریت درست آثار زیانباری را برای اقتصاد کشور به همراه خواهد داشت.

موجودی حساب مذکور تا پایان سال پیش‌بینی شده که به رقم ۴ میلیارد و ۳۵۷ میلیون دلار با احتساب متمم بودجه سال ۱۳۸۴ و ۱۰ میلیارد دلار بدون احتساب متمم بودجه برسد (بنا به اظهارات وزیر محترم امور اقتصادی و دارایی، تاریخ ۱۳۸۴/۱۰/۲۷، خبرگزاری فارس)، لذا با وجود ۷ میلیارد و ۱۳۳ میلیون دلار سررسید تعهدات خارجی در سال مذکور پیش‌بینی برداشت ۱۶/۴ میلیارد دلاری در لایحه ۱۳۸۵، ممکن است به مصالح ملی (به‌خصوص مصالح اقتصادی) اثرات منفی را وارد سازد.

با عنایت به این مطلب که نزدیک به ۵ سال از عمر «حساب ذخیره ارزی» سپری می‌شود، موضوع تثبیت درآمدهای ارزی حاصل از مازاد عواید صادرات نفتی و حمایت از سرمایه‌گذاری‌های مولد که از اهداف اصلی تأسیس حساب مذکور بوده است، تا حدودی موفق عمل کرده است (با عنایت به رشد ارزش افزوده بخش صنعت). ولی در سال ۱۳۸۵ پیش‌بینی شده تا نسبت به سال ۱۳۸۴ برداشت از

موجودی حساب ذخیره ارزی از رشدی معادل ۱۰۷/۶ درصد برخوردار شود این رقم با احتساب سررسید بدهی‌های خارجی بالاتر نیز خواهد رفت. از سوی دیگر نرخ رشد سود متعلقه به موجودی حساب ذخیره ارزی در طول چند سال گذشته منفی بوده که بیانگر افزایش میزان برداشت از حساب مذکور در سال‌های متوالی است و آخر این‌که ارزش افزوده بخش صنعت در سال ۱۳۸۳ که بیش‌ترین سهم را در استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی در سال مذکور دارا می‌باشد (براساس جدول ۶ تا پایان مهر ماه ۱۳۸۳، ۹۶/۳ درصد)، در سال ۱۳۸۲ نسبت به سال ۱۳۸۱ دارای نرخ رشدی معادل ۱۵/۲ درصد و در سال ۱۳۸۳ نسبت به سال ۱۳۸۲ رقم مذکور برابر با ۱۳ درصد برآورد شده است. (سالنامه آماری، ۱۳۸۳، ص ۸۰۵). در حالی که سود خالص نظام بانکی در طول برنامه سوم توسعه به طور متوسط ۲۵ درصد بوده است (هفته‌نامه برنامه شماره ۱۱۱، ص ۳) به عبارتی عملیات اعطای تسهیلات به بخش‌های مختلف اقتصادی، بازدهی بخش پولی کشور را بیش از سایر بخش‌ها افزایش داده و بخش‌های دیگر و به خصوص بخش صنعت از این امر کم‌تر از بخش پولی (به میزان نصف بخش پولی) منتفع شده است.

از طرفی نیز متوسط رشد سالانه مصارف مربوط به موجودی حساب ذخیره ارزی در طول برنامه سوم معادل ۹۲/۶۸ درصد بوده و از مبلغ ۸۱۴ میلیون دلار در سال ۱۳۸۰ به ۱۱ میلیارد و ۲۲۰ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ رسیده است. پیش‌بینی می‌شود مجموع مصارف در پایان سال ۱۳۸۴، به رقم ۱۲۳۵۷ میلیون دلار برسد. در مقابل متوسط رشد سالانه واریزی به حساب در دوره مذکور برابر با ۱۷/۰۸ درصد بوده و از مبلغ ۵ میلیارد و ۹۴۴ میلیون دلار در سال ۱۳۷۹ به مبلغ ۱۱ میلیارد و ۴۴۰ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ افزایش یافته و پیش‌بینی می‌شود این رقم در پایان سال ۱۳۸۴ به رقم ۱۶۴۶۶ میلیون دلار برسد است (جدول ۲).

همچنین مانده مجموع پرداخت‌ها و دریافت‌ها از موجودی حساب ذخیره ارزی

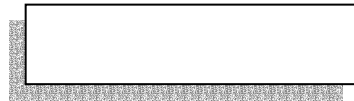

(به صورت تسهیلات) در طول برنامه سوم توسعه به طور متوسط سالانه ۱۱۸/۱۲ درصد رشد داشته است.

در این راستا نظام بانکی باید بر پرداخت و برگشت تسهیلات اعطایی نظارت کافی به عمل آورد و به عبارتی دیگر، عاملیت بانکها در مدیریت حساب ذخیره ارزی کارآمدتر صورت گیرد. چرا که طبیعتاً میزان مطالبات مذکور در پایان سالهای ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ نیز افزایش خواهد یافت لذا، مانده مطالبات مربوط به تسهیلات ارزی نیز افزایش یافته و در صورت عدم مدیریت درست از طریق نظارت‌های دقیق، این وضعیت می‌تواند ادامه روند بازپرداخت تسهیلات را به طور جدی با مشکل مواجه سازد. نکته دیگر این‌که در طول برنامه پنجساله سوم توسعه، به مرور زمان بخش دولتی در زمینه سرمایه‌گذاری، جایگزین بخش خصوصی شده است به طوری که سهم استفاده بخش خصوصی از منابع حساب ذخیره ارزی نسبت به بخش دولتی از ۲۴ درصد در سال ۱۳۸۰ به ۲۲ درصد در سال ۱۳۸۳ کاهش یافته است (جدول ۵) و به دلیل این‌که تکالیف بودجه‌ای دولت در سال ۱۳۸۴ نسبت به سال ۱۳۸۳، ۱۴/۵ درصد و در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳۸۴، ۱۰۷/۶ درصد رشد داشته است (جدول ۱۲)، پیش‌بینی می‌شود نسبت جایگزینی بخش دولتی به جای بخش غیردولتی افزایش یابد. با توجه به افزایش کسری تراز عملیاتی در طول سال‌های برنامه سوم توسعه، می‌توان چنین تحلیل کرد که اولاً کسری تراز عملیاتی در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ به ترتیب ۱ و ۴۷/۲ درصد رشد داشته است، ثانیاً نرخ رشد آن افزایشی بوده و ثالثاً پایه پولی نیز افزایش یافته که به نظر می‌رسد یکی از دلایل آن برداشت از موجودی حساب ذخیره ارزی و واریز معادل ریالی آن به حساب خزانه جهت مصرف می‌باشد. به طوری که نقدینگی در سال ۱۳۸۲ نسبت به سال ۱۳۸۱، ۲۶ درصد و در سال ۱۳۸۳ نسبت به سال ۱۳۸۲، ۳۰/۲ درصد رشد داشته است. رشد نقدینگی در ۳ ماهه دوم سال ۱۳۸۴ نسبت به پایان اسفند ۱۳۸۳، برابر با ۱۴/۵ درصد می‌باشد. همچنین رشد

پایه پولی در دوره‌های مذکور به ترتیب برابر با ۱۱/۵ و ۱۶/۱ درصد و همچنین در ۳ ماهه دوم سال ۱۳۸۴ نسبت به آخر سال ۱۳۸۳، رشد پایه پولی معادل ۱۰/۲ درصد می‌باشد (سالنامه آماری، سال ۱۳۸۳). لذا ادعای برداشت از حساب ذخیره ارزی جهت پرداخت بدهی دولت به نظام بانکی در راستای کاهش پایه پولی و سطح عمومی قیمت‌ها چندان موفق نبوده و نرخ تورم در فاصله سال‌های مذکور چندان تغییر نیافته است. نرخ تورم در سال ۱۳۸۰، ۱۱/۴ درصد، سال ۱۳۸۱، ۱۵/۸ درصد، سال ۱۳۸۲، ۱۵/۶ درصد، سال ۱۳۸۳، ۱۵/۲ درصد و در شش ماهه سال ۱۳۸۴ برابر با ۱۴/۶ درصد بوده است (۱۰۰=۱۳۷۶).

به طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که در طول سال‌های گذشته مدیریت حساب ذخیره ارزی در راستای کاهش پایه پولی و تورم چندان موافق نبوده، چرا که برداشت از آن در برخی از مقاطع تابع شرایطی بوده که تحت کنترل مقامات کشور نبوده است. نظیر (زلزله، خشکسالی، مابه‌التفاوت نرخ ارز و ...).

مدیریت بهینه منابع حساب ذخیره ارزی را می‌توان از طریق راهکارهای ذیل محقق ساخت:

(تعیین اولویت‌های سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی و سپس اقدام به سرمایه‌گذاری با تأکید بر سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی.)
 (مکان‌یابی بهینه توسط کارشناسان اقتصادی کشور جهت سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال در راستای از بین بردن عدم تعادل‌های منطقه‌ای. به نحوی که سرمایه‌گذاری‌ها براساس پارامترهای بازده، اشتغالزایی و به طور کلی توجیه اقتصادی اولویت‌بندی شوند. در این میان نظارت باید به گونه‌ای باشد که تمام مراحل

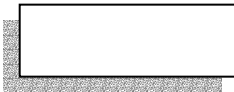
اجرای طرح، از مرحله اخذ وام تا مرحله تولید را دربرگیرد و هرگونه انحراف در به‌کارگیری منابع را خنثی نماید.

(با بررسی عملکرد «حساب ذخیره ارزی» در کشوری نظیر نروژ که از سال ۱۹۹۲ اقدام به تأسیس حساب مذکور نموده است، می‌توان دریافت که در طول ۴ سال گذشته نروژ ۱۴۰ میلیارد دلار به صندوق ذخیره ارزی واریز و حتی یک دلار از آن برداشت نکرده است. به نحوی که کشور مذکور کلیه موجودی صندوق ذخیره ارزی را در کشورهای خارجی سرمایه‌گذاری کرده و از سود حاصل از آن استفاده می‌نماید. (www.iies.org)^۱ لذا کشور جمهوری اسلامی ایران نیز دو گزینه پیش‌رو دارد:

- تبدیل موجودی حساب ذخیره ارزی به سایر دارایی‌ها از طریق سرمایه‌گذاری در کشورهای قابل اعتماد خارجی و استفاده از سود حساب مذکور (حتی برای تأمین کسری بودجه).

- در صورتی که دولت جمهوری اسلامی ایران برای تأمین کسری بودجه و مصارف بودجه‌ای مربوط به سرمایه‌گذاری یا وجوه اداره شده از موجودی حساب ذخیره ارزی برداشت نماید، بهتر است مبالغ برداشتی به عنوان وام قرض‌الحسنه به دولت پرداخت شود (به علت این‌که از ثروت ملی استفاده می‌شود) تا حداقل اصل سرمایه مستهلک نشده و دولت ملزم به برگشت آن شود.

(ساماندهی نحوه برداشت از حساب ذخیره ارزی، به نحوی که افزایش سهم تسهیلات سرمایه‌ای (اعم از سرمایه‌گذاری دولت در امور زیربنایی یا اعطای تسهیلات به بخش خصوصی) و کاهش سهم برداشت‌های مصرفی را به دنبال داشته باشد.

۱. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، «گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی»، سال ۱۳۸۲.
۲. پژوهشکده امور اقتصادی، «بررسی عملکرد صندوق ذخیره ارزی»، سال ۱۳۸۴.
۳. خبرگزاری فارس، ۱۳۸۴/۱۰/۲۷، مصاحبه با وزیر محترم امور اقتصادی و دارایی.
۴. سازمان خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، «حساب ذخیره ارزی از بدو تأسیس تا به امروز»، سال ۱۳۸۴، صفحات مختلف.
۵. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، «گزارش اقتصادی و نظارت بر عملکرد برنامه پنجساله سوم توسعه»، ۱۳۸۴.
۶. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، هفته نامه برنامه، شماره‌های ۶۶ و ۱۱۱.
۷. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، لایحه بودجه سال ۱۳۸۵ کل کشور، پیوست‌های ۱، ۴ و ۲، صفحات مختلف و تبصره «۲».
۸. قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ... جمهوری اسلامی ایران، مواد (۱) و (۱۲).
۹. کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی، دوره هفتم، بررسی عملکرد حساب ذخیره ارزی، سال ۱۳۸۴.
۱۰. مجلس شورای اسلامی، قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و ... جمهوری اسلامی ایران.
۱۱. مجلس شورای اسلامی، قانون بودجه سال ۱۳۸۴ کل کشور، تبصره «۲» و صفحات مختلف.
۱۲. مجلس شورای اسلامی، قانون بودجه سال ۱۳۸۳ کل کشور، تبصره «۲۱» و صفحات مختلف.
۱۳. وزارت امور اقتصادی و دارایی، گزارش عملکرد نظام بانکی در برنامه سوم توسعه، تابستان ۱۳۸۴.
۱۴. وزارت امور اقتصادی و دارایی، گزارش مالی ۹ ماهه دولت، دی ماه ۱۳۸۴.

:

درباره لایحه بودجه سال ۱۳۸۵ کل کشور (۱۴): «چالش‌های پیش روی حساب ذخیره ارزی و راهکارهای مدیریت بهینه آن»
Report Title: "The Performance and Chalanges about Exchange Reserve Fund and Proposals for It's Optimum Management"

: مطالعات اقتصادی

: صمد عزیزنژاد

: فتح‌ا... تاری

: معاونت پژوهشی

:

۱. لایحه (Bill)

۲. قانون (Law)

۳. مدیریت (Mangement)

۴. کسری بودجه (Budget Deficit)

۵. عملکرد (Performance)

۶. حساب ذخیره ارزی (Exchang Reserve Fund)

:

در انتهای گزارش درج شده است.